

la imposibilidad del silencio de manera muy acertada, pero no hay una sola línea dedicada a la importante cuestión de la centralidad del espectador (desde hace relativamente poco tiempo también del telespectador) que provocan sistemas como el Dolby Surround y el desplazamiento de la pantalla a la sala del protagonismo sonoro que ello supone. Ese recorrido por las formas retóricas del nuevo cine de acción concluye con la afirmación de que «la construcción narrativa del film de acción contemporáneo está absolutamente supeditada a la lógica del espectáculo» (p. 52); esta rotunda afirmación es absolutamente cierta, cuando por narrativa entendemos narrativa clásica dominante, pero no resulta tan evidente si se tienen en cuenta algunas formas de ficción que acuden a otro catálogo de influencias. Tanto *Titanic* (James Cameron, 1997) como *Armageddon* (Michael Bay, 1998) incorporan una estructura narrativa estratificada en la que los héroes lo son por necesidad y autárquicamente en cada uno de sus segmentos. Cada uno de esos segmentos arranca con un héroe vaciado de contenido y moldeable a todas las necesidades, y acaba con esa secuencia fuerte (espectacular) para después volver a empezar. Pero en el fondo esta forma narrativa (no-finalista podríamos decir) puede encontrar sus referencias en otras obras populares bien distintas, como los relatos de *Las mil y una noches* o *El Lazarillo de Tormes*. Hay, quizá, en esta primera parte del libro, una

intención demasiado evidente de dejar unos principios estructurales asentados, algo que, aunque perfectamente ubicado históricamente, acerca al texto a concepciones de la *grand theory*. Por otra parte, la osadía mostrada por los autores para establecer ese terreno de discusión desde el cual abordar un asunto tan inquietante es más que encomiable. No sólo eso, sino que es una puerta abierta a la discusión que, esperemos, pronto alguien se decida a cruzar.

La segunda parte, «Desplazamientos de la mirada», tiene una estructura menos rígida y, por lo tanto, más estimulante para el lector. Esos desplazamientos los plantean los autores como verdaderos viajes a través de un cine que continúa reinvitando al espectador a introducirse en un proceso de aprendizaje y de placer estético. El lector acaba el libro, igual como ocurre con las películas, sintiéndose recogido por una escritura sensible, fluida y que aporta conocimiento. Un conocimiento que a priori podría parecer osado y que hace compartir itinerarios estéticos y éticos a *Tren de sombras* (José Luis Guerin, 1996) y *La mirada de Ulises* (Theo Angelopoulos, 1995); o a *Secretos del corazón* (Montxo Armendáriz, 1997), *Sin perdón* (1992) y *Funny Games* (Michael Haneke, 1997).

Josep Cerdán

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Comunicació
 Audiovisual i Publicitat

BARRERA, Carlos (coord.)

Del gacetero al profesional del periodismo.

Evolución histórica de los actores humanos del cuarto poder

Madrid: Fragua Editorial/AHC, 1999. 356 p.

Aquest volum recull les aportacions que el III Encuentro de la Asociación de Historiadores de la Comunicación, que va tenir lloc a Pamplona al 1998, va gene-

rar sobre l'evolució històrica de la professió periodística. El títol no és precisament enlluernador: llarg i un pèl complicat, s'hauria pogut solucionar amb menys

mots i més directes. Segurament, un encapçalament més generalista i ambiciós podria suscitar un cert pudor, però la veritat és que, lluny de ser un enfilall inconnex de ponències i comunicacions, el llibre aconsegueix reunir, de manera engrescadora, investigacions sobre diversos aspectes de l'evolució de la professió periodística des del segle XVIII fins als nostres dies.

La divisió de l'obra facilita un seguiment temàtic i cronològic. Es tracta de quatre capítols que ressegueixen en el temps (abans del segle XX, fins a la guerra civil, el període bèl·lic i el franquisme, i l'etapa democràtica) diferents temes relacionats amb el periodisme, com ara la consciència professional, la definició del periodista i l'organització diguem-ne gremial. Els dos darrers capítols reuneixen textos sobre la formació acadèmica i professional del periodista i algunes especialitzacions temàtiques (televisiva, cinematogràfica, taurina o femenina). Els múltiples aspectes que es troben en la conformació històrica d'una professió que és jove a les nostres terres generen una riquesa de possibles interessos del present volum: des de la història del periodisme, el periodisme polític, els nombrosos periodismes especialitzats, el dret de la informació o la història dels mitjans de comunicació ens pot venir bé d'abordar quin ha estat el desenvolupament professional, de la indefinició inicial a una actualitat de perfils professionals en transformació.

El llibre, en part per l'atzar de les col·laboracions i també per la cuidada edició, combina adequadament investigacions més generalistes i altres detalls de mitjans o zones geogràfiques concretes, posant en dansa una nombrosa bibliografia sobre un tema poc difós encara: la gènesi de la professió periodística i les característiques especials de la seva consideració dins i fora de l'empresa. Com a material de treball d'assignatures d'història de l'actual pla d'estudis

pot funcionar en part o en la seva totalitat.

Del gacetero... s'enceta amb la comunicació de Sara Núñez de Prado, de la Universidad Europea de Madrid, sobre els antecedents històrics de la professió periodística. Núñez de Prado els col·loca a la Roma clàssica (els *subostrani*, o venedors de rumors) i a la caiguda d'aquesta civilització hi dibuixa un període negre de la comunicació en l'edat mitjana: «En este periodo, el saber y los circuitos comunicativos se encierran en los muros que el poder religioso levanta con el fin de preservarlos». Les manifestacions populars, que conformen una cultura paral·lela a l'oficial, no tenen en aquest text una consideració d'*escenari comunicatiu*, que queda circumscrit al saber escrit. Creu que els primers professionals de la comunicació pròpiament dits són els *menanti*, mercaders d'informació, que ja a l'edat moderna obren un camí cap a la professionalització, que viatjarà de la literatura popular cap al diari de masses. En el text de Jaume Guillamet, de la Universitat Pompeu Fabra, sobre gaseters, diaristes literaris i diaristes informatius, podem trobar-hi que a Catalunya la figura que destaca és la del diarista informatiu. ¿Es podria suposar, aleshores, que la tradició informativa catalana no té en el seu origen una identificació tan clara amb les característiques de la tradició llatina —caràcter més literari i opinatiu?

El segon capítol l'obre María Luisa Humanes, de la Universidad de Salamanca, autora d'una tesi doctoral sobre la formació dels periodistes a l'Estat espanyol, bastant citada en la resta de comunicacions. Humanes tracta sobre la condició social del periodista entre els segles XIX i XX, d'una precarietat propera a la indigència, sobre la formació, el moviment associatiu i la regulació estatal de la professió. El paper de Josep M. Figueres, de la UAB i la Ramon Llull, reforça aquesta idea que a final del XIX, el periodista gasetiller viu entre la repressió i la

falta de professionalitat. Figueres ho assaja en una petita antologia de textos que reflecteixen les opinions dels mateixos periodistes sobre el seu ofici i les dificultats que comporta. A principi del xx, i parlant dels periodistes sevillans, María José Ruiz Acosta, de la Universidad de Sevilla, explica com des de les pàgines dels diaris encara denunciaven el bigarrament d'un col·lectiu compost per gent de molt diversa procedència i les males condicions laborals. Precisament Francesc Espinet, de la UAB, aporta un catàleg de materials que poden servir per refer les condicions de la professió vista pels seus executants: biografies i autobiografies, obres sobre la professió i obres de reflexió sobre la història de la premsa, entre 1872 i 1939.

Inmaculada Rius i Ana Durán, del CEU San Pablo de València, parlant del Primer Congrés Periodístic Espanyol del 1912 i de l'assemblea de la Federación de Prensa de España del 1928, respectivament, demostren com els temes de discussió que preocupen els professionals s'arrosseguen durant anys: la llibertat de premsa, la seguretat laboral amb alguna mena de pensió i el tema de la formació professional. Les situacions es perpetuaran fins a la Segona República, un període del qual, curiosament, només en parla una de les comunicacions. El capítol següent ja va directament al període de la guerra civil. Concha Langa, de la Universidad de Sevilla, i Florence Belmonte, de la Universitè Paul Valéry de Montpeller, analitzen les actituds dels periodistes de la premsa facciosa i del Movimiento. Enric Bordería, del CEU San Pablo de València, passa per la situació dels periodistes durant la postguerra i la reglamentació de la professió per part del franquisme. En aquell moment, i potser per primera vegada, ser periodista és un regal pels serveis prestats; els sous són bons, es paga la fidelitat i l'acatament en un àmbit que ha estat depurat de tota contestació.

Ja en el capítol següent, José J. Sánchez, de la Universidad de Navarra, i Sebastià Serra, de la de les Illes Balears, aborden les actituds del periodistes durant la transició, mentre que Josep Ll. Gómez Mompert, de la UAB, explica més àmpliament quines han estat les transformacions socials del sistema comunicatiu des del punt de vista empresarial, de les condicions de treball i la cultura professional. Pel que fa a l'estudi de la formació acadèmica i professional del periodista, és interessant veure quin era el pla d'estudis de l'Escuela de Periodismo d'*El Debate* als anys trenta, apuntat per Aurora García, de la Universidad de Vigo: francès a primer i segon, anglès de tercer a cinquè; filosofia, apologetica, ètica i teologia per aquest ordre; redacció —titulació, notícies, editorials i reportatges—, corresponsalia i administració de l'empresa; mecanografia, tipografia i composició. Si feïeu un curs intensiu us podíeu especialitzar en encícliques, política agrària i crítica teatral, entre d'altres. Ara a alguns els pampalluguejarien els ulls i d'altres es posarien les mans al cap davant d'aquest pla. Juan A. García Galindo, de la Universidad de Málaga, estudia el tractat de periodisme d'Augusto Jerez Perchet del 1901, considerat el primer de l'Estat espanyol. Jerez Perchet defensa el periodisme informatiu, però encara blasma l'entrevista com un gènere xafarder que no respecta el tabú de la privacitat. Passats els anys d'inici de diferents intents formatius, Carlos Barrera, coordinador de l'edició, i Christine Moreau, de la Université de Bourgogne, analitzen les aportacions de l'Institut de Periodismo de la Universidad de Navarra i de l'escola UAM/*El País*, respectivament.

El darrer capítol està dedicat, una mica a manera de calaix de sastre, a diversos periodismes especialitzats, com ara el taurí, la corresponsalia de televisió, els periodistes cinematogràfics i els casos de dones periodistes, Carmen de Burgos i Federica Montseny, comparats per

Susanna Tavera, de la Universitat de Barcelona. Antoni Laguna, del CEU San Pablo de València, planteja el cas de Blasco Ibáñez com el pioner de la indústria cultural espanyola: periodista, escriptor per entregues, guionista, editor, empresari de cinema i al final multimilionari.

Metodologia i fonts

Pel que fa a les metodologies emprades i a l'ús de les fonts, es pot dir que la gran majoria de les dades aconseguides provenen del buidatge de diaris i publicacions periòdiques de totes les èpoques i condicions. Fer-ne la llista fóra inacabable i, tot i que els resultats resulten rics, tampoc no representa cap novetat metodològica. A més de la localització i revisió de treballs egodocumentals, epistolaris i fons personals, i el recurs a les entrevistes, també s'hi localitzen treballs assagístics o d'estudis bàsicament bibliogràfics. Un apartat important el conformarien les investigacions que utilitzen un altres tipus de documentació que no es troba a les hemeroteques. Es tracta dels diaris de sessions del Congrés dels Diputats, els llibres d'actes de l'Asociación de Prensa de Madrid, documentació del Ministerio de Información y Turismo, del registre oficial de periodistes del fons de Presidència, de l'arxiu de l'Administració Pública i de la secció d'Opinió Pública de l'Archivo Histórico Nacional.

L'únic treball de camp o que s'aparta d'aquest maneig de materials documentals i bibliogràfics és el de la Universidad de Navarra sobre la caracterització dels periodistes de la transició. Es tracta d'una enquesta feta a una mostra d'unes 300 persones (30% de les 1.000 a qui es va enviar), en què es planteja una comparació entre «els periodistes de la transició» i els «periodistes de la democràcia». A partir dels resultats, es pot concloure que els periodistes del segon període creuen en major mesura que la influència dels orga-

nismes oficials en la seva feina és gran, mentre que els anteriors recelen més del govern i de les fonts oficials. Podríem afegir que l'actual tendència a l'assumpció de la informació oficial passa per la confiança més gran en les institucions, però també per un relaxament de les tasques periodístiques de la comprovació, el seguiment i la investigació. Passivitat però també comoditat, això ho resumiria.

Més enllà de les discontinuïtats, l'evolució de l'exercici del periodisme sorprèn pel manteniment de determinades situacions de falta de vertebració de la professió com a tal. Pensem, per exemple, que si Unamuno ja es queixava l'any 1900 que els diaris només parlaven de les declaracions dels polítics, què diria ara del farciment de declaracions i de la insistència en l'agenda diària dels polítics, que satura els continguts de tots els mitjans massius, gairebé sense excepcions. La tradició dels lligams amb la política i la literatura de la premsa llatina també està contemplada en algunes de les intervencions d'aquest llibre. La tradició anglosaxona, en què periodisme i literatura van adquirir aviat perfils més separats, va ser la que, paradoxalment, va donar llum a corrents innovadors en el tractament literari dels textos periodístics. És a dir, que els nous periodismes van rescatar en part allò que la premsa llatina havia tingut en origen, un pes literari i creador més gran que la britànica o la nord-americana.

D'altres punts també ens fan pensar en discussions que s'han allargat durant quasi tota la vida de la professió periodística a l'Estat espanyol. Fa relativament poc que ja no es discuteix sobre l'accessibilitat a la professió: l'atur, la massificació i la pluralitat de l'accés a les aules universitàries ha fet caducar aquest problema. Ara la polèmica ja no és si cal o no tenir *la carrera* per exercir, sinó les dificultats per fer-ho de tots i totes els que la tenen. El caràcter del periodisme, que continua arrossegant una multiplicitat de dedicacions professionals, genera dificultats per dis-

senyar consensuadament —des de l'acadèmia però també amb els alumnes— els continguts bàsics dels plans d'estudi adaptats als disparells interessos i la varietat de perfils professionals que impera en l'imaginari dels estudiants.

La regulació de la professió, a cavall entre la sindicació i la conducta de gremi liberal, continua com un tema pendent damunt les nostres taules de redacció. Des de la seva gènesi, els periodistes havien patit les condicions dels assalariats sense els beneficis de l'autonomia professional: subordinació, horaris irregulars i precarietat són situacions que continuen afectant tants i tants periodistes, un segle després del naixement modern —real— del seu ofici. Els antecedents dels cecs dels romanços i els espavilats que venien noves remetent tant a l'origen de la professió periodística com a la d'actors o entreteni-

dors. Potser sí que, ara, amb l'espectacularització de la informació, podem canviar de patró i penjar l'estampeta de l'orb amb bastonet i auca cantada, però potser el bucle històric des del XVIII, parlant de *professió*, fóra estirar massa el moll. Com explica Ana Durán al llibre que ressenyem, al congrés del 1928 de la Federació de Prensa de España van acordar que era *profesional* del periodisme qui li dedicava tota la seva activitat intel·lectual, regulada amb un contracte. Ho van aprovar però no hi va haver assentiment unànime. Tota la vida d'aquest ofici s'ha marginat amb les mateixes problemàtiques que es tornen, ara més que mai, històriques.

Carme Ferré Pavia

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Periodisme
i de Ciències de la Comunicació

FIGUERES I ARTIGUES, Josep M.

El primer diari en llengua catalana. Diari Català (1879-1881)

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999

Finalment ha vist la llum la més exhaustiva monografia disponible sobre un diari català. L'obra que comentem, guardonada amb el premi Nicolau d'Olwer el 1995, és una versió —revisió— de la tesi doctoral de l'autor, *El «Diari Català», plataforma d'exposició ideològica i d'activisme del catalanisme polític (1879-1881)*, dirigida per Francesc Bonamusa i llegida a la UAB l'octubre de 1993.

Els dos primers volums originals, dedicats a qüestions teorico-metodològiques i a establir el cens de la premsa a la Catalunya de finals del segle XIX, i els dos darrers, amb apèndixs documentals i bibliografia, han quedat en bona part fora de l'edició, que condensa preferentment els tres volums centrals de la tesi. En resulta una síntesi prolixa, que registra les constants vitals del diari amb detall i que l'inscriu en un reconegut context d'expansió

periodística excepcional. L'especialista i els lectors interessats a aprofundir la qüestió i el període no només podran recórrer a la tesi original, sinó que disposaran, a més, dels treballs de recerca biogràfica del propi autor sobre l'artífex del *Diari Català*: *Valentí Almirall, forjador del catalanisme polític* (premi Bergós, 1990), *Bibliografia de V. Almirall* (premi Alòs-Moner, 1985)

Josep Maria Figueres, professor d'Història del Periodisme i d'Història de la comunicació a la UAB, la URL i la UIC, és sens dubte l'historiador de la premsa i l'hemerògraf català més prolífic de les darreres dècades. Alguna vegada li ha estat retreta aquesta enorme capacitat de producció, presentada com a indicadora de precipitació i d'excés de velocitat en la metabolització dels objectes estudiats. Però, en aquesta ocasió, aquestes